

HADİSÇİLER VE TARİH

Gerçeklik ve Gelecek Karşısında
Hadisçilerin Romantik Tarih Tasavvuru

Fecr Yayınları: 356

HADİSÇİLER VE TARİH
Gerçeklik ve Gelecek Karşısında
Hadisçilerin Romantik Tarih Tasavvuru

Prof. Dr. Nevzat TARTI

©FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR WEB OFSET
MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 34333)

1. Baskı: Nisan 2020

ISBN: 978-605-7570-93-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HADİSÇİLER VE TARİH

Gerçeklik ve Gelecek Karşısında
Hadisçilerin Romantik Tarih Tasavvuru

Prof. Dr. Nevzat TARTI

Ankara 2020

Prof. Dr. Nevzat TARTI

Ordu'da doğdu (1969).

İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi (1991). *İbn Abdi'l-Berr ve et-Temhid'indeki Şerh Metodu* adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı (1994). *Hadislerin Tarihsel Boyutu* başlıklı tezi ile doktor (2001), ardından doçent (2008) ve profesör (2013) oldu. 2017 yılına kadar Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapan yazar halen Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Hadis Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Hadisçilerin Zaman/Tarih Tasavvuru (Samsun 2007); *Mevzûât Yazarları: Coğrafya Mezhep ve Kişilikler* (Ankara 2013); *Şerhu Sülâsiyâti'l-Buhârî* (Ali el-Kârî'nin eserinin Tahkiki) (Amman 2016); *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usulü*, (Ankara 2015, 2016, 2017); *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması* (Ankara 2016); "Hadis ve Tarihsellik Nedir Ne Değildir" *Tarihsellik Nedir Ne Değildir?* (Ankara 2020) isimli eserlerinin yanı sıra *Hadislerle İslam* (Ankara 2013) yazarları arasında yer alan yazarın değişik dergilerde yayımlanmış akademik makaleleri de bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	7
GİRİŞ -----	11
Kapsam, Yöntem ve Kaynaklar-----	11
Zaman ve Tarih-----	16
Geçmiş, Şimdi ve Gelecek-----	18
BİRİNCİ BÖLÜM	
TARİHİN ALGILANMA BİÇİMLERİ-----	23
1. Kötüye Giden Tarih-----	23
1.1. Şimdi ve Tarih-----	23
1.2. Kötüye Giden Gelecek-----	31
1.3. Bozulmanın Alanları ve Nedenleri-----	35
1.4. Geçmişe Doğru İyileşme: Nostalji-----	40
1.5. Altın Çağ-----	47
1.6. Kurtarıcı Beklentisi-----	50
2. Tarihte İlerleme-----	52
3. Tarihin Sonu-----	59
4. Döngüsel Tarih-----	62
5. Durağan Zaman-----	66
6. Değerlendirme-----	68
İKİNCİ BÖLÜM	
HADİSÇİLER VE TARİH-----	73
1. Yaşamakta Olan Zamandan Şikâyet-----	73
2. Gelecekte Endişe-----	81
3. Ahir Zaman ve Kıyamet Alametleri-----	86

4. İdeal Zaman-----	88
4.1. Mehdi-----	89
4.2. Asr-ı Saadet-----	91
5. Bozulmanın Alanları-----	98
5.1. Dini Yaşamda Bozulma-----	98
5.2. Sosyal ve Ahlaki Bozulma-----	103
5.3. Bozulmaya Karşı Uyarı: Depremler-----	110
5.4. İlmin ve Âlimin Yok Oluşu-----	112
6. İyiyeye Giden Tarih-----	121
7. Tarihte Dönüşüm-----	123
8. Her Şey Her Zaman-----	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSÇİLERİN TARİH ANLAYIŞININ KAYNAKLARI-----	135
1. Bidatler ve Değişim-----	135
2. Gelecekle İlgili Hadisler-----	144
2.1. Fiten Rivayetleri-----	144
2.2. Rivayetler Hangi Şimdiyi İşaret Ediyor?-----	148
2.3. İslam'ın ve Dünyanın Ömrü-----	156
2.4. Sihat Problemi-----	160
2.5. Kaynak Sorunu-----	171
2.6. Gayb Meselesi ve Sünnet Vahiy Tartışması-----	174
SONUÇ -----	183
KAYNAKLAR -----	189
DİZİN -----	197

ÖN SÖZ

Son onlu yıllarda, Türkiye'deki ilahiyat araştırmalarında önemli gelişmeler yaşanmış ve büyük bir tartışma alanı oluşmuştur. Geniş bir yelpazede gerçekleşen bu tartışmalarda hadis ilmine yönelik olanlar belki en fazla yer tutanı idi. Bu gelişmeler sayesinde zaman zaman görülen kısır ve verimsiz birtakım değerlendirmelerin yanında, olaylara çok farklı açılardan bakmayı sağlayan entelektüel bir ortam da doğmuştu. Aynı zamanda akademik bir ayağı olan bu ortamın ilim adamları için son derece ufuk açıcı gelişmelere sahne olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin hadis ilminin geliştirilmesinde sosyal bilimlerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen sentezler ve analizlerde bir artış söz konusuydu. Tarih ilmi ile hadis ilminin yöntem ve içerik açısından karşılaştırmasının yapıldığı çalışmalar bunlardandır. Hatta hadis tarihinin yeni bir bakışla yazılması düşüncesi haklı olarak gündeme gelmişti. Hadisçilerin sosyal hayatları, gündelik yaşamları, duyu dünyaları, hayatın ve eşyanın çok değişik alanlarıyla ilgili yaklaşımları ve hatta tarih tasavvurları bu açıdan önemliydi. Hadisçilerin tarihin ve zamanın akışı bağlamında geçmiş, şimdi ve gelecek hakkındaki düşüncelerini keşfetmek belki de hadis tarihine farklı bir materyal temin edecekti.

Geçmiş, şimdi ve gelecek insan yaşamını etkileyen fakat bir o kadar da insan tarafından belirlenen, zaman ve tarihin işleyişine ait kategorilerdir. Doğulu-batılı, güneyli-kuzeyli, Müslüman-Hıristiyan, Yahudi-Budist bütün düşünce yapılarının ortak ilgilerinden birisi tarihin bu üç evresinin, iyilik ve kötülük açısından değerinin ne olduğudur. "Acaba tarihin akışı nasıldır? Tarih iyiye mi gidiyor yoksa kö-

tüye mi gidiyor? Ya da her ikisi eş zamanlı olarak mı yaşıyor? İnsanlığın kaderi ilerlemeye mi yoksa gerilemeye mi mahkûmdur? Geçmiş mi daha iyi idi, yoksa bugün mü? Peki gelecek nasıl olacaktır?” gibi sorular, İslam’ın dinî ve kültürel tarihinde önemli bir yer tutan hadisçileri de doğal olarak meşgul etmiştir.

Zaman ve tarihin akışıyla alakalı olarak, ilerleyen, gerileyen ve döngüsel tarih şeklinde özetlenebilecek temel yaklaşımlardan herhangi birini savduklarına dair hadisçilere ait bir açıklama olmakla birlikte, bu konuda adı konmamış birtakım yaklaşımlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Temel hadis kaynakları ile hadis usulü ve şerh kitaplarının satır aralarından, onların tarihin akışı konusunda neler düşündüklerini çıkarmak mümkündür. Örneğin Endülüslü meşhur hadis, fıkıh ve tarih âlimi İbn Abdi'l-Berr'in (ö. 463/1071) yıllar önce (1994'de) rastladığımız bir yorumu, hadisleri bu bağlamda anlamlandırma açısından ilgimizi çekmişti. İbn Abdi'l-Berr, meşhur eseri *et-Temhid*'te Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadisin anlamını tam da kendi dönemi ile örtüştürüyordu. Yani ona göre Hz. Peygamber kendi döneminden yaklaşık dört yüz elli yıl sonrasını işaretler: “Bir gün gelecek ve yerin altı üstünden daha iyi olacak” diyordu. Acaba bu hadis, gerçekten İbn Abdi'l-Berr'in dönemini mi ifade ediyordu? O niçin uzun bir tarihî süreçte sadece bu dönemle ilgili bir mesaj verme ihtiyacı hissediyordu? Ya da o hadis, başka dönemleri de işaret ediyor muydu? Bu türden sorular o günden sonra zihnimize yer edindi ve zaman içinde konuyu çalışmak bir ihtiyaca dönüştü. Çalışmamız, hadisçilerin varlığa bakışını keşfetme adına bu tarz bir okumayı hedeflemektedir.

Hadisçilerin dünya, hayat, tarih, insan vb. varlık alanlarına bakışına ilişkin birtakım değerlendirmeler yapabilmek ve genel eğilimi belirlemek için, bunu yapmak gerekmektedir. Bunun geçmişte kendileri tarafından yapılmasına imkân yoktu. Çünkü zaman ve tarihin akışına yönelik bilinçler milattan öncesine dayansa da bu alanda ciddi teoriler, son yüzyıllarda İslam dünyasının dışındaki ortamlarda geliştirilmiştir. İslam dünyasında bu alandaki en önemli teorik girişimin, Birûnî ve İbn Haldûn'a ait olduğu, ancak bunun sonradan geliştirilmediği de yaygın bir görüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde iyilik ve kötülük açısından geçmiş, şimdi ve gelecek konusunda çeşitli toplumlar, düşünce ekolleri ve dinlerde mevcut yaklaşım ve inançlar ele alınacaktır. Bu teorik altyapıdan sonra ikinci bölümde, muhaddislerin zamanın ve tarihin akışına yönelik anlayışlarının bir çözümlemesi yapılacaktır. Üçüncü bölümde ise hadisçilerin zaman ve tarih tasavvurunun kökenleri ele alınacaktır. Metin içinde isimlerden sonra parantez içinde verilen rakamlar, o şahısların ölüm tarihlerini ifade etmektedir. Tek rakamlar miladi, çift rakamlar ise hicri ve miladi takvime göre verilecektir.

Elinizdeki bu çalışmanın yazarına büyük bir katkı sağladığı bir gerçektir. Okuyucuya ve ilim dünyasına da faydalı olması umulmaktadır. Bu arada okuyup katkı sunacak olanlara ve bu süreçte yardımlarını gördüğümüz hocalarımız, dostlarımız ve arkadaşlarımıza teşekkür borçlu olduğumuzu ifade etmek istiyoruz.

Kitabın oluşumunda önemli bir yer tutan, “Hadisçilerin Tarih Anlayışı ve Bunun Hadis Rivayetinde Yansıması” adlı projemize 2006-ILH-B28 protokol ile destek veren Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na da teşekkür ediyoruz.

Nevzat Tartı